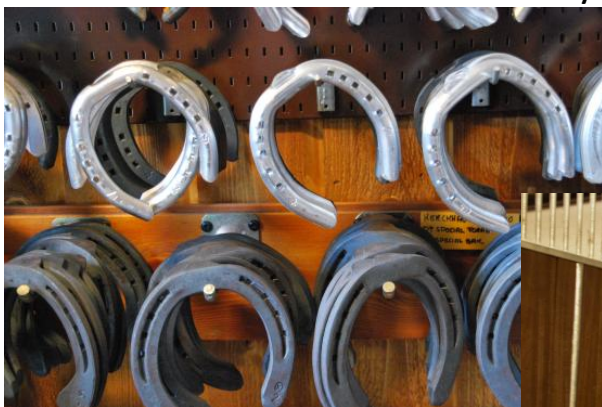

Hest som næring

Sluttrappport for prosjektet

Gry Løberg

Innholdsfortegnelse

2	SAMMENDRAG.....	3
3	GJENNOMFØRING AV PROSJEKTET	3
3.1	Fremdriftsplan	4
3.1.1	Etablering av prosjektorganisasjon	4
3.1.2	Oversikt over næringa	5
3.1.3	Møteplasser.....	5
3.2	Delprosjektene.....	5
3.2.1	Delprosjekt 1 – Sikkerhet	5
3.2.2	Delprosjekt 2 – Ferdsel med hest.....	7
3.2.3	Delprosjekt 3 - Forskriftsmessig gjødselhåndtering.....	9
3.2.4	Delprosjekt 4 - Økt bruk av hest for å pleie kulturlandskapet.....	10
3.2.5	Delprosjekt 5 - Mer regional samhandling.....	11
4	PROSJEKTORGANISERING	13
5	KOSTNADER OG FINANSIERING.....	15
6	VIKTIGE ERFARINGER	16
6.1	Kommunikasjon med næringen	16
6.2	Temaene i prosjektet.....	17
6.3	Kompetanseheving	17
6.4	Andre tema som burde vært med	17
6.5	Generelt	18
7	AVSLUTNING.....	19

1 SAMMENDRAG

Prosjektet Hest som næring gikk i regi av Rådet for Drammensregionen fra september 2010 til september 2012. Prosjektet har hatt som mål å *"Styrke Drammensregionens aktivitetstilbud innen hest og bidra til næringsutvikling i regionens hestenæring"*.

Prosjektet har hatt 5 delprosjekter som har satt fokus på sikkert, ferdsel, gjødselhåndtering, kulturlandskap og regional samhandling.

Det har vært arrangert kurs og møteplasser med faglig innslag som er relatert til delprosjektene.

Erfaringer gjennom prosjektet er at mange oppgaver ligger på nasjonalt plan, samtidig må det ved videre satsing legges stor vekt på nettverksbygging og kompetanseheving.

Det er også et behov for å etablere en bransjeorganisasjon for de som driver hestenæring.

2 GJENNOMFØRING AV PROSJEKTET

Prosjektets hovedmål var:

"Styrke Drammensregionens aktivitetstilbud innen hest og bidra til næringsutvikling i regionens hestenæring."

Dette innebar å igangsette tiltak som bidro til å nå følgende mål:

- Flere fritidsaktiviteter knyttet til hest
- Flere hesteaktiviteter innen gårdsturisme
- Økt bruk av hest i "Inn på tunet"
- Flere hester som brukes til hobby gjøres om til næring

Fritidsaktiviteter

Det er registrert to nye staller med klassisk rideskole.

Gårdsturisme

Hvordan mulighetene for ferdsel med hest er, er avgjørende for muligheten innen hesteturisme. Vi ser det er enklere med ferdsel med hest der det bor færre mennesker f.eks i Øvre-Eiker eller på Hurum. Mens i Lier er det stor tetthet og mer problematisk med ferdsel.

Gårdsturisme kan også være at hest er en av flere dyr på gården som besøkende får hilse på eller kanskje ri en runde.

Inn på tunet

Fra 2012 er det kommet en ny logo, definisjon og strategi for Inn på tunet:

Inn på Tunet (IPT) er tilrettelagte og kvalitetssikrede tjenestetilbud på gårdsbruk. Tilbudene skal gi mestring, utvikling og trivsel. Gårdsbruk er en eiendom som brukes til jord-, skog- eller hagebruk. Aktiviteten i tjenestetilbudet er knyttet opp til gården, livet og arbeidet der.

Det er laget en ny logo. Logoen er knyttet til den nye godkjenningsordningen. Den skal være kvalitetsstampelet for at tjenestene er kvalitetssikret og vil synliggjøre Inn på tunet på en profesjonell og lett gjenkjennbar måte.

Prosjektet har formidlet informasjon om:

- Kurs: Bonde PRIDE, Dyreassisterte Intervensjoner, KSL-kurs
- KSL- sertifisering
- Tilbydernettverk

Prosjektet arrangerte et nettverksmøte for de som bruker hest som terapihest eller innen Inn på tunet.

Prosjektet ser det også som en utfordring at tilbydernettverket innen Inn på tunet ikke er like kjent med organisasjonen Hest og helse, og vise versa. Vi har forsøkt å formidle informasjon mellom disse organisasjonene.

Hobby til næring

Det er dårlig økonomi i næringa, og det ser ikke ut til at flere hobbystaller har blitt næring.

2.1 Fremdriftsplan

Prosjektet Hest som næring etterfulgte forprosjektet Hest er best. Prosjektet startet 1/9-2010 og avsluttet 30/8-2012. I forkant av prosjektet ble det laget en prosjektskisse som hadde satt opp disse tiltakene og milepælene:

Tabell 1 Viser tiltak og milepæler slik de var i prosjektskissen ved oppstart.

	1. halvår, år 1	2. halvår, år 1	1. halvår, år 2	2. halvår, år 2
Tiltak	Etablere prosjektorganisasjon Kartlegge aktører i hestenæringen Etablere møteplass Delprosjektene kartlegger nåsituasjonen og setter mål for arbeidet	Avholde møteplasser Delprosjektene utvikler og evt. iverksetter tiltak	Avholde møteplasser Delprosjektene iverksetter tiltak	Avholde møteplasser Delprosjektene iverksetter tiltak og sørger for at målene oppnås
Milepæler	Prosjektorganisasjon er på plass, med godt eierskap og god driv Avholdt 1 møteplass Hvert delprosjekt har fremdriftsplan med tydelige mål	Avholdt 2 møteplasser Delprosjektene har utviklet tiltak som er effektfulle og gjennomførbare	Avholdt 2 møteplasser Delprosjektene har iverksatt tiltakene	Avholdt 2 møteplasser Delprosjektene har iverksatt tiltakene, med gode resultater

2.1.1 Etablering av prosjektorganisasjon

Det ble etablert en prosjektorganisasjon innen utgangen av januar 2011. Medlemmene i denne ser du i tabell 2. Det har vært noen utskiftninger underveis. Det første året var det kvartalsvise møter, men det ble fra september 2011 redusert til å være etter behov.

I 2012 har det ikke vært noen møter i arbeidsgruppene da tiden har gått med til å gjennomføre de tingene som har blitt besluttet, samt skrive sluttrapport.

2.1.2 Oversikt over næringa

Det ble lagt ned en stor innsats i å kartlegge næringa. Hestetelling, oversikt over areal på gårder med stall, oversikt over rideanlegg og fasiliteter, selskapsform, økonomi, etableringsår m.m.

Til sammen har vi funnet over 1000 staller og hesteeiere, hvorav epostadressen til over 200 av disse. Metoden for å finne oversikten har vært Brønnøysundregisteret, liste fra Mattilsynet, gule sider og google. Dette dannet grunnlag for en mailingliste som ble flittig brukt. Enkelte ønsket ikke å motta mail fra prosjektet, og ble slettet fra mailinglisten.

Det ble skrevet tre rapporter som er publisert på nettsiden til prosjektet og distribuert på vår mailingliste.

1. Verdiskapning i hestenæringen i Drammensregionen
2. Hestetelling – resultat
3. Hest som næring i Lier (bestilling fra Politikerne i Lier)

2.1.3 Møteplasser

En møteplass er et nettverksmøte hvor næringen møtes og hvor det er satt av tid til faglige innslag, mat og mingling.

I prosjektperioden er det gjennomført disse møteplassene

1. Oppstartsmøte desember 2010
2. Hesten – støttespiller, venn og terapeut – 16. februar 2011
3. Sikkerhet og ferdsel med hest – 27. april 2011
4. Grovfor til hest og foring av hest – 27. oktober 2011
5. Gjødselhåndtering – 23. november 2011
6. Økonomi, skatt og avgifter – 14. mars 2012
7. Grovfor til hest – 27. mars 2012

To av møteplassene ble erstattet med kurs.

Møteplassene ble i de fleste tilfeller arrangert hos aktører i næringa hvor bedriften fikk anledning til å fortelle noen ord om seg og sitt.

2.2 Delprosjektene

2.2.1 Delprosjekt 1 – Sikkerhet

Mål: Øke sikkerheten og avklare ansvarsforhold.

For å øke sikkerheten så vi det som viktig med informasjon og bevisstgjøring. Både til hesteeier, stalleier og til kommunen.

Hesteeier og stalleier har fått tilbud om deltakelse på møteplass, samt blitt tilsendt informasjon og veiledere som er utarbeidet.

Skriv og aktiviteter i prosjektet har blitt lagt merke til også hos de nasjonale hesteorganisasjonene, hestemagasinerne, Pressen i Drammensregionen samt landbruksorganisasjonene.

Gjennomføring

Prosjektet **Hest som næring** Rådet for Drammensregionen
Prosjektleder: Gry Løberg tlf: 32 22 04 95 / 94 88 44 65 e-post: gry.loberg@drammensregionen.no

Dette delprosjektet overlapper mye med delprosjekt 2 ferdseil med hest, da de fleste ulykkene skjer når rytter er på tur med hesten, rir eller kjører.

Det ble arrangert en møteplass med tema *Sikkerhet og ferdseil med hest* (se omtale under delprosjekt 2).

Videre var det planlagt en møteplass til, men som dessverre ble avlyst da foredragsholder ble syk. Tema som var planlagt var *Atferd hos hest og ulykker*. Tanken var å presentere hvordan kunnskap om hestetatterferd kunne bidra til å forebygge ulykker.

Det er utarbeidet to informasjonsskriv som er distribuert på mail og nettsiden vår.

Se: "Ulykker med hest"

Se: "Sikkerhetsutstyr"

Det var planer om å utarbeide en sikkerhetsveileder, men vi oppdaget at Norges Rytterforbund har mye god informasjon på sin nettside om forebygging av ulykker. Denne ble derfor linket opp på vår nettside og facebook. [Kunnskapsbibliotek hos Norges Rytterforbund](#).

Tema som har vært jobbet med

Finnes det en oversikt over ulykker og skader med hest?

Det finnes ingen oversikt over ulykker og skader på folk i forbindelse med hest. Forsikringselskapene har oversikt over trafikkulykker med hest, men de skiller ikke på om hesten ble ridd eller kjørt langs vei og dermed forulykket, eller om hesten var i hestetransport og var innblandet i en kollisjon eller utforkjøring.

Det er et stort problem at yngre ryttere ferdes på tur med usikker hest.

Vi hadde ønske om å nå ut til foreldrene med informasjon, men dette er en gruppe som er vanskelig å nå. Det ble derfor satset på å heller nå stallene/hesteeierne.

Vi mener at barn og unge bør ha lettere tilgang til å få tatt rideknappen og grønt kort. Dette inneholder mye kunnskap og informasjon om sikkerhet.

Etter kontakt med Rytterforbundet kunne de fortelle at det var veldig mange barn og unge som tok grønt kort og rideknappen, og at de jobbet med at så mange som mulig skulle ta denne. Reglene for hvem som må ta grønt kort ble også utvidet i løpet av prosjektperioden.

Sikkerhetsvideoer. Det finnes i dag noen gamle Svenske videoer, det var ønske om å få Norsk Hestesenter eller/og Rytterforbundet til å lage nye slike.

Etter samtale med Norsk Hestesenter var det ingen planer eller økonomi til å lage slike med det første.

Vi anså det som viktig å få med informasjon om hest i trafikken i trafikkopplæringen til de som skal ta sertifikat. Det har blitt oss fortalt at det tidligere var et avsnitt/kapittel om dette i pensum, men at dett har blitt fjernet.

I etterkant anså jeg dette som en stor nasjonal oppgave og tok ikke tak i det.

Det er innhentet informasjon om hva slags regler og rutiner staller og klubber har for å ivareta sikkerheten. Det varierer veldig hvor detaljerte disse er. Det er laget et utdrag av disse i et skriv og sendt ut på mailinglisten.

Se: "Stallregler"

Holdningsendring og spredning av informasjon ses på som det viktigste, men det er oppgaver som tar tid.

Bransjestandard for hestenæringen

Et samarbeidsprosjekt mellom de nasjonale hesteorganisasjonene har sent ut på høring "Sertifisering av hestesenter. En bransjestandard viser veien". Prosjektet anmodet hestenæringen i Drammensregionen å komme med innspill slik at prosjektet kunne skrive en høringsuttalelse på vegne av bransjen. Tre staller/hesteeiere kom med innspill, ellers ble resten av høringsuttalelsen skrevet av prosjektleder.

Se: "Sertifisering av hestesentre – Hørings svar"

2.2.2 Delprosjekt 2 – Ferdsel med hest

Mål: Redusere antall konflikter, særlig knyttet til turridning.

Noen konkrete konflikter har blitt løst. Delvis med veiledning fra prosjektet og delvis på egen hånd. Prosjektet har også bistått med diskusjon og veiledning for å finne gode løsninger på å knytte sammen sti/veinett for ridning og etablering av gode ferdselsårer vinterstid.

Gjennomføring

Det viktige har vært å sette fokus på regelverk og ansvar både hos hesteeier og stalleier. De nasjonale hesteorganisasjonene har samtidig utarbeidet en veileder til ferdsel med hest samt standardavtaler.

Kartlegging av hvor folk rir og kjører med hest.

Det ble sendt ut mail til hesteeierne og organisasjonene i Drammensregionen med oppfordring til å oppgi hvor de pleier å ri og om det er noen konflikter eller utfordringer der de rir.

Vi fikk kontakt med hesteeierne og andre for disse områdene

- Fjellsveien, Drammen
- Stubberudveien, Drammen
- Sylling, Lier
- Renskaug, Lier
- Lierskogen, Lier
- Slemmestadveien/Klemetsrudveien, Røyken
- Bødalen, Røyken

Befaringer/møter

Lier

- Møte med **Valstad Ridesenter** (Sylling, Lier) i forbindelse med konflikter rund turidning i området.
- Møte og befaring i forbindelse med **Kanefartløpa** i Sylling, Lier.
- Samtaler med hesteeiere i forbindelse med problemer med ridning ved **Eriksrud** i Søndre-Eggevei. Etter kontakt med kommuneadvokaten fikk vi informasjon om at grunneier ikke har

Prosjektet **Hest som næring** Rådet for Drammensregionen
Prosjektleder: Gry Løberg tlf: 32 22 04 95 / 94 88 44 65 e-post: gry.loberg@drammensregionen.no

mulighet til å stenge veien for ryttere da denne vedlikeholdes og brøytes av kommunen og dermed er å regne som offentlig vei.

Drammen

- **Stubberudveien.** Om vinteren blir turveiene i marka omgjort til skiløyper o. Det gjør at eneste sted å ri er langs den meget trafikkfarlige Stubberudveien vinterstid. Vi hadde møte med representanter for stallene i Stubberudveien for å høre hvor utfordringene er og mulige løsninger. Hadde senere møte med Drammen kommune, som den største grunneieren i området, for å se på løsning for ridetrassè vinterstid. Vi kom til en fin løsning, hvor det kun gjenstår for stallene å forhøre seg med noen berørte grunneiere.

Se referat "Stubberudveien"

- I **Fjellsveien** er det masse hester, men de savner en runde å kunne ri. Var på befaringsfor å se på veiene/stiene på vestsiden av Fjellsveien og fant en mulighet å forlenge en sti på egen grunn slik at de kom inn på et annet sti/veinett å ri på.

Røyken

- Det foreligger stor bekymring for at den planlagte skiskytterstadion ved Bødalen og at denne vil kunne forhindre ridning i området. Var på møte med noen berørte hesteeiere samt at det ble sendt ut informasjon til staller i området om planene. Det var mange hesteeiere som ikke hadde kjennskap til at planene ville berøre deres mulighet til å ri på tur.
- Hesteeiere på tur ønsker gjerne å ri på strekningen Klemmetsrudveien - , via Slemmestadveien og gjennom Fossumveien. Dessverre opplever mange hesteeiere at det er meget trafikkfarlig å krysse og ri de ca 100 metrene langs Slemmestadveien. Det er laget et Notat som oversendes Røyken kommune.

Se: "Notat Skiskytearena Bødalen"

Se notat: "Kryssing og ferdsel med hest langs Slemmestadveien".

Prosjektleder hadde samtale med VIKEN skog vedr skilting på skogsbilvei under tømmerdrift. VIKEN skog kunne fortelle at de har normal praksis å merke skogsbilveien når det er tømmerdrift.

Prosjektleder hadde møte med Jon Arvid Fossum i Lier Kommune for å informere om hvor folk pleier å ri, slik at staller og hesteeiere kan tas med på høring ved arealplaner.

Veileder

Det er laget en veileder/plakat "Turridding med hest" som er distribuert til alle på mailinglisten, lagt ut på nettsiden og på facebook.

Se: "Turridding med hest"

Møteplass

27. april 2011 arrangerte vi en møteplass med tema: Sikkerhet og ferdsel med hest på Drammen Travbane.

Prosjektet **Hest som næring** Rådet for Drammensregionen
Prosjektleder: Gry Løberg tlf: 32 22 04 95 / 94 88 44 65 e-post: gry.loberg@drammensregionen.no

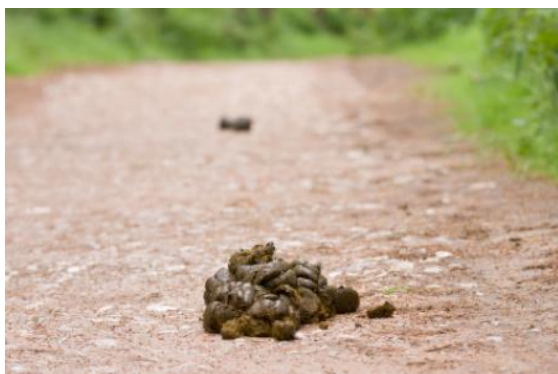

Diskuterte tiltak ihht møtereferat i arbeidsgruppen

- Skrive om ferdsel med hest i ryttersport. *Det har ikke blitt gjort det da andre hadde skrevet om temaet.*
- Ta opp temaet om ferdsel med hest i Lierposten, Røyken og Hurums avis, Penny, samt på hest.no og andre. Agurktiden er fin til dette. *Lierposten har vært flink til å ta tak i dette temaet.*
- Noen ting bør heves på nasjonalt nivå: *Disse tingene er det ikke tatt tak i*
  - Trafikkregler for kjøring med hest tilpasset nåtiden
  - Det bør være en minimumsalder ev minimumsferdigheter før en kan ferdes med hest i trafikken

2.2.3 Delprosjekt 3 - Forskriftsmessig gjødselhåndtering.

Mål: Alternative måter å utnytte og håndtere gjødsel

Det har vært gjennomført befaringer på staller i Lier samt Sande og aktuelle staller har fått beskjed om å lagre hestegjødsel på forskriftsmessig vis. Flere staller har ryddet opp.

Pressen har også hatt fokus på gjødselhåndtering.

Flere som planlegger stall har også tatt kontakt for å få veiledning på hvordan de bør planlegge gjødselhåndteringen.

Det gjenstår at landbrukskontorene i regionen følger opp aktuelle staller.

Gjennomføring

Møteplass

November 2011 arrangerte vi en møteplass med tema Gjødselhåndtering på Øvre Gjerdal Gård i Hyggen. Det var i alt 24 deltakere.

Se program: "Gjødselhåndtering – Hestemøkk"

Veiledere

Det ble utarbeidet fire veiledere

1. Gjødselhåndtering – Regelverk
2. Gjødselhåndtering – Løsningsforslag
3. Gjødselhåndtering – Strø

Alle veilederne og informasjonen om befaringen er sendt ut til alle på mailinglista, lagt på egen nettside og på facebook.

Se egne veiledere

Gjødselbefaring

Det ble i august 2011 avsatt tre dager til befaring på 21 gårder i Lier kommune for å se på gjødselhåndtering. De aller fleste av disse var staller.

Se egen rapport fra befaring: "Befaring hestegjødsel".

Juni 2012 var det planlagt befaring i Sande og Svelvik, kun en av de seks som var planlagt besøkt fikk vi kontakt med eller hadde anledning til å ta i mot oss. Det ble utarbeidet en plan for hvem som skulle besøkes ut fra flyfoto og spredeareal.

Se eget skriv: "Befaring hestegjødsel Sande og Svelvik"

Det var planlagt befaring i Øvre- og Nedre-Eiker våren 2012, men pga ferieavvikling på landbrukskontoret der, fikk vi ikke gjennomført befaringsen slik det var planlagt. Det er utarbeidet en plan over 8 staller som bør besøkes av landbrukskontoret på et senere tidspunkt.

Se eget skriv: "Befaring hestegjødsel Eiker"

Videre er det kartlagt hvilke staller i Røyken og Hurum som burde besøkes av landbrukskontoret på et senere tidspunkt.

Se eget skriv: "Befaring hestegjødsel Røyken og Hurum"

Mekanisering av stall

Det er i hht Svenske rapporter avdekket store fordeler med mekanisering av arbeidet i stallen. Fordelene går på å spare helsen, effektivisere arbeidet og spare penger og miljø. Det er skrevet en rapport om dette.

Se egen rapport: "Gjødselhåndtering og foring - mekanisering av stall"

Spørreundersøkelse

Det ble gjennomført en spørreundersøkelse om gjødselhåndtering våren 2012 (N=25).

Her er noen utvalgte resultater:

- Typer strø som brukes: 68 % flis, 32, kutterspon, 12 % halm og 8 % torvstrø
- Hvor de kjøper strø: 72 % lokalprodusent (hvorav to er selvforsynt)
- 96 % transporterer hestemøkk fra boksen i trillebår
- 18,2 % lagrer hestemøkk i en gjødselkjeller, 4,5 % lagrer i et støpt gjødsellager, mens resten har det i en haug
- Tidsforbruk pr dag med gjødselhåndtering: 68 % brukte inntil 40 minutter, 12 % 40-60 min, 16 % 1-2 timer og 4 % over to timer.

Se eget skriv

Fagdag – kompostering

Prosjektleder var med på en samling i Sigdal i regi av Fylkesmannen i Buskerud for å se på kompostering av talle med kompostvender, samt lære om kompostens effekt på jordbiologien.

Se: "Referat fra fagdag i Sigdal".

2.2.4 Delprosjekt 4 - Økt bruk av hest for å pleie kulturlandskapet.

Mål: Utnytte beitearealer, unngå gjengroing, styrke jordvernet og øke bruk og vedlikehold av driftsbygninger

Prosjektet **Hest som næring** Rådet for Drammensregionen
Prosjektleder: Gry Løberg tlf: 32 22 04 95 / 94 88 44 65 e-post: gry.loberg@drammensregionen.no

Dette delprosjektet har ikke oppnådd noe resultat da vi valgte å nedprioritere det.

Gjennomføring

Delprosjekt 4 kulturlandskap og 5 gjødselhåndtering, ble slått sammen til en delprosjektgruppe da det var vanskelig å rekruttere deltakere til kulturlandskapsgruppen. På møte i styringsgruppa høsten 2011 ble dette gjort om slik at Kulturlandskap ble slått sammen med gjødselhåndtering.

Det har vært lite aktivitet rundt temaet kulturlandskap og det ser ut til at dette temaet ble nedprioritert her i området.

Bruk av gamle **driftsbygninger** til stall forhindres av *Retningslinjer for hold av hest* som setter krav til takhøyde, romvolum og dørbreder. Dette er ikke forenelig med slik gamle driftsbygninger er utformet. Kostnader med ombygging blir store, og det er mer lønnsomt å bygge nytt eller bygge på. Vi har valt å se bort fra dette temaet.

Beiting for å pleie kulturlandskapet er et vanskelig tema i et område hvor hesten i størst grad brukes aktivt i ryttersport og travsport. Sommerhalvåret er høysesong for konkurranser og mange hester er stadig på farten mellom ulike stevner og løp.

Det hevdes også blant en del hesteeiere at en konkurransehest ikke bør være på beite fordi den da ikke klarer å holde seg i toppform.

En rekke kostbare hester fører også til at eierne er redd for skader m.m. og tør ikke ha hesten på beite av den grunn. Vi har derfor valgt å nedprioritere dette delprosjektet.

Vi har derimot sett det som viktig å informere om ting som kan bidra til å avlive noen myter. Mange hester holdes alene i paddocker og hesteeier velger å ikke ha de på beite da de ikke fungerer i gruppe med andre hester. Det er gjennomført et Nordisk prosjekt for å se på gruppehold av hest. Resultater fra dette prosjektet avliver en del myter som forhindrer hester å være på beite eller i paddock sammen. Informasjonen fra dette prosjektet er distribuert på mailinglisten og facebook.

<http://www.group-housing-horses.net/>

2.2.5 Delprosjekt 5 - Mer regional samhandling.

Mål: Flere lokale leverandører leverer produkter og tjenester inn mot hestenæringen, oversikt over avløsere.

Vi har fått fokus på grovforproduksjon til hest og sett at det har vært etablert en ny bedrift som selger for og utstyr til hest og hovslagere.

Vi ser et stort potensial i nettverksbygging og klynger, men det tar lenger tid før vi ser resultater. Se også omtale av delprosjekt 5 annet sted i rapporten.

Gjennomføring

Et av de viktige oppgavene var å skape en arene hvor hestefolket kunne møtes. En regional **hesteorganisasjon** som kunne ta ballen etter at prosjektet var ferdig var et av håpene. En slik regional hesteorganisasjon kunne også være høringsinstans for kommunale og regionale planer og snakke hestenæringens sak der det var aktuelt.

Etter tre forsøk uten at vi klarte å samle næringen på et møte ble dette **skrinlagt**.

Det var også en plan om å lage en **hesteuke** etter idè fra "*Hästdagar i Sätters kommun*" www.hastdagar-i-sater.se . En uke hvor alle aktiviteter som allikevel skjedde i hestenæringa ble løftet, markedsført og vist frem. Etter et par mailer til bransjen med forespørsel kom det så liten tilbakemelding at vi valgte å **skrinlegge** denne ideen.

Det som ble mer vektlagt var **grovforproduksjon**. Her så en et stort potensiale. Det ble arrangert to kurs i grovfor til hest med til sammen over 112 deltakere. Grovfor og foring av hest ser ut til å være et interessant tema for mange. Her er det også potensial for lokale grovforprodusenter. Utfordringen ligger i å produsere grovfor til hest og av god kvalitet. Senter for Bygdeforskning avdekket i sin undersøkelse at 66 % som kjøpte grovfor ikke fikk med grovforanalyse. De så også at det var generelt liten kunnskap om foring av hest, noe som gjør det vanskelig å vite hva de skal etterspørre.

Etter en evaluering av prosjektet viser det seg at hesteeierne så betydelig mindre nytte av å treffe andre (**nettverksbygging**), og de hadde ikke blitt kjent med nye hesteeiere gjennom

nettverksmøtene. I motsetning til lokalmatprodusentene i prosjektet "mat med sjel", som så stor nytte og hadde blitt kjent med mange nye.

Senter for Bydeforskning kunne i sin rapport av 2012 fortelle at hesteeierne selv oppga manglende samarbeid i nærings som hindre for utvikling. Hesteprojektet i fjellregionen (Nord-Østerdal) kunne også fortelle at det tok hele 5 år før de fikk til samarbeid i næringa, noe de anså som det aller viktigste.

Strø til hest har også vært et tema hvor det er potensial for lokal flisproduksjon til strø. De fleste hesteeiere/staller bruker flis, og pga at det går mye flis med til fyring er det periodevis vanskelig å få tak i strø til hest. Derfor kjøper mange strø langveisfra. Dette har ikke blitt tatt tak annet enn å informere om at det er et potensial.

Oversikt over avløsere. Vi ser at små og mellomstore staller ofte en rullering blant oppstallørene på hvem som forer i helger og ferier. De store stallene har dette organisert gjennom ansatte, eller også delvis med dugnad blant oppstallørene. Vi ser det har vært ønske om avløser hos de som har stall med kun egne hester. Disse vil med fordel ha kunnet organisere seg for å lage et spleiselag

2.3 Annet

Gjennom prosjektet har prosjektleder også vært deltakende i beslektede arbeidsoppgaver, møter, prosjekter med mer.

2.3.1 Retningslinjer for bygging av staller og rideanlegg i Lier

Våren 2011 startet landbrukskontoret i Drammen, Lier, Røyken og Hurum med arbeid for å få til retningslinjer for bygging av staller og rideanlegg i Lier Kommune. Grunnen til dette var at landbrukskontoret har sett stor etablering av staller på små eiendommer, og hvor det ønskes å bygge rideanlegg på knappe arealer.

Utkast til retningslinjene har vært på høring hos Mattilsynet, Drammen Brannvesen, Veivesenet, Fylkesmannen, interesseorganisasjoner i Lier og Planavdelingen i Lier Kommune.

Prosjektleder har sett at det er en fordel med slike retningslinjer da dette er av stor interesse bl.a. for sikkerhet ved ferdsel med hest, dyrevelferd og jordvern. Arbeidet med retningslinjene forventes ferdig i løpet av september 2012. Det vil også gjøre det mer forutsigbart for de som ønsker å kjøpe en landbrukseiendom for å etablere hestevirksomhet.

2.3.2 Arbeidsgruppe ved Rosthaug vgs

Våren 2011 deltok prosjektleder i en arbeidsgruppe på Rosthaug vgs. Denne arbeidsgruppen skulle se på utvikling av hestelinje samt bygging av stall og rideanlegg.

Byggingen tok til i 2012. Buskerud fylkeskommune har bevilget ca. 24 mill. til å bygge stallanlegg på Rosthaug vgs. avd. Buskerud. I tillegg vil det søkes spillemidler for anlegget. Totalt sett vil vi kunne få ei budsjettammen på ca. 30 mill.

Bilde 1 tegning over stall og rideanlegg på Rosthaug vgs avdeling Buskerud.

2.3.3 Norsk Institutt for Landbruksøkonomisk Forskning

Norsk Institutt for Landbruksøkonomisk Forskning (NILF) gjennomfører sammen med Avdeling for økonomi ved Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) et forskningsprosjekt om hestesektoren i Sverige og Norge. Prosjektet er finansiert blant annet av Rikstotomidler gjennom Norges Forskningsråd og overvåkes av en referansegruppe med representanter fra næringen så vel som myndigheter. Prosjektet tar sikte på å gi mer kunnskap om hestesektorens ulike deler og virksomheter, både på foretakssiden og forbrukersiden.

Tidlig våren 2012 tok NILF kontakt da de var i ferd med å starte opp prosjektet. De ønsker bl.a. sende ut spørreskjema til en rekke rideskoler i landet og ønsket å ha Buskerud som fokusfylke. Prosjektleder og forsker Arild Spissøy sammen med Dr. Leif Jarle Asheim deltok på et møte i Drammen slik at vi kunne opplyse hverandre og se hvor vi kunne samarbeide.

Det var meningen at spørreundersøkelsen skulle i gang sommeren 2012 og at jeg skulle bidra med distribusjon i nedre del av Buskerud.

Prosjektet ble midlertidig overtatt av Anna Birgitte Milford da Arild Spissøy gikk ut i barselpermisjon, spørreundersøkelsen har derfor blitt noe utsatt.

2.3.4 Mattilsynet

Mattilsynet gjennomførte i 2011 en kampanje for å se på dyrevelferd på staller i Buskerud, Vestfold og Telemark. Prosjektleder distribuerte informasjon om dette på prosjektets mailingliste. Prosjektleder ønsket å bli med ut sammen med Mattilsynet, men kunne ikke delta pga taushetsplikt.

3 PROSJEKTORGANISERING

Hvordan har prosjektorganiseringen vært og er ressursene brukt iht plan – Hva er eventuelt avvikene.

Det var 5 arbeidsgrupper og en styringsgruppe. Styringsgruppa i prosjektet har vært arbeidsgruppa til prosjektet Landbruksbasert Reiseliv som drives av Rådet for Drammensregionen.

Det var i utgangspunktet anbefalt å ha kvartalsvise møter med hver arbeidsgruppe. I etter tid ser vi at det var for hyppige møter i begynnelsen av prosjektet da det var så mange arbeidsgrupper. Tiden gikk mye med til å planlegge og gjennomføre møtene.

Det var også noen utskriftninger i gruppene underveis, og vi klarte ikke å rekruttere arbeidsgruppedeltakere til gruppen "Kulturlandskap". Denne ble derfor slått sammen med

arbeidsgruppe "Regional samhandling". Senere ble dette igjen endret slik at "kulturlandskap" ble slått sammen med "Forskriftsmeddig gjødselhåndtering".

Tabell 2 viser deltakerne i de ulike arbeidsgruppene i prosjektet.

Deltakere	
Arbeidsgruppe for hele prosjektet	Sissel Røed Waaler, Buskerud Bondelag Svein Stenshorne, Jordbrukssjef Øvre og Nedre Eiker John Kihl, Landbrukskontoret Sande og Svelvik Ida Drangsholt Plavnik, Nedre Hajum Gård Ulf Johansen, Leder Buskerud travforbund
Delprosjektgruppe 1, Øke sikkerhet og færre ulykker	Jan Elvgang, Fagsjef rådgivning, Landbrukets HMS-tjeneste Inger Lise Engen, Stall Engen og Brenden Anne Kristine Lyngås Kvale, Skibrekke Gård Kirsten Beck, Stall Becks Anne Næss Hafstad, Samspill med hesten
Delprosjektgruppe 2, Utfordringer rundt ferdsel med hest	Anneke Borgli, Kommuneadvokat Lier Kommune Mari Holmin Bye, Holmin Fjordhester Jon Lyngås, Lier Travlag Øyvind Hagen, Lier Bondelag Inger Lise Engen, Stall Engen og Brenden
Delprosjektgruppe 3 og 4, Gjødselhåndtering og kulturlandskap	Wenche Kirksæther, Kirksæthers Rideskole Ola Fagerås, Stall Fagerås Per Rønneberg Hauge, Seniorrådgiver Næringsutvikling, Fylkesmannen i Buskerud, Jan-Petter Hammer, Fagsjef Biologi, Lindum
Delprosjektgruppe 5, regional samhandling	Ingeborg B. Jensen, Masterstudent UMB, husdyrernæring Trond Erik Haug, stalleier, forprodusent og oppdretter Mari Hage Landsverk, Rådgiver grovfôr - Landbruksrådgivningen

Vi så at mange av arbeidsoppgavene i prosjektet var knyttet opp mot nasjonale utfordringer som for eksempel å:

- Jobbe for endring av regelverk mht skatt, avgift og tilskudd.
- Jobbe for å definere hest som en del av landbruket i alle tilfeller.
- Implementere ferdsel med hest i trafikkopplæringen til de som skal ta serfitikat.
- Etablere en nasjonal bransjeorganisasjon for hestenæringen
- Lage et hefte/bok ala, "Hästen i kommune – betyder mer än du tror"

Disse oppgavene har sett som for store for prosjektet.

4 KOSTNADER OG FINANSIERING

Dette kommer separat

5 VIKTIGE ERFARINGER

Av erfaringer gjennom prosjektet, og som også delvis stemmer overens med Senter for Bygdeforsknings resultater, så er **dårlig økonomi**, manglende **offentlig anerkjennelse** som næring, manglende **offentlig støtte** samt **dårlig samhold** i næringa de viktigste flaskehalsene for utvikling i næringa.

Hesteeierne/Stalleierne har god praktisk kunnskap om hest og vi ser også at det er mange kurstilbud som er praktisk rettet. Derimot ser prosjektleder at det er behov for økt teorikunnskap om enkelte tema.

5.1 Kommunikasjon med næringen

Etter å ha funnet over 1000 hesteeiere/hestebedrifter har det lyktes kun å få kontakt med 200 på mail. Bruk av elektronisk tjeneste for utsendelse av nyhetsbrev vil ha lettet kommunikasjonen noe.

Vi kunne da ha målt responsen og hvor mange som faktisk har lest informasjonen som har blitt sendt ut. Hvem som vil kunne ha meldt seg på nyhetsbrevet og de som ønsket kunne fint melde seg av. Dette hadde spart tid og økt kvaliteten på informasjonen .

Prosjektet druknet på Drammensregionens nettside og vi opprettet derfor en gratis nettside i Google sites. Vi ser nå at vi gjerne skulle hatt en egen logo og domenenavn for å få profilert prosjektet bedre.

For å bedre effektiviteten med påmelding til møteplasser kan man bruke en tjeneste hvor folk kan administrere påmeldingen selv www.pingg.com er en slik gratistjeneste. For arrangementer hvor folk skal betale for deltakelse kan man bruke www.deltager.no , men det betinger av regnskapsavdelingen synes dette er OK.

Aktiv bruk av spørreundersøkelse kan gjøres bedre med kjøp av tjeneste. Så langt har vi brukt gratisversjonen av SurveyMonkey, men det begrenser seg til kun å lese rådata uten mulighet for analyse, samt at det er begrenset hvor mange respondenter en kan ha.

5.2 Temaene i prosjektet

Delprosjekt 1 og 2 kunne med fordel ha vært et samlet delprosjekt, da sikkerhet handler mye om ferdsel med hest.

Delprosjekt 3 - Gjødsehandtering er et stort tema og mye handler om tekniske løsninger, samt informasjon og kunnskap om ulike egenskaper til strø og kompostering. Her kunne vi med fordel ha kommet tidligere i gang med befaringer, da vi kun har den snøfrie og lyse perioden av året til befaringer. Samtidig lot det seg ikke gjøre med befaringer i og omkring skoleferien da mange var bortreist eller var veldig opptatt med aktiviteter på stallen. En ser også at informasjon til landbrukskontorene er viktig, de er de som har forvaltningsansvaret.

Delprosjekt 4 om kulturlandskap ble nedprioritert da vi ikke så det som relevant i regionen.

Delprosjekt 5 om regional samhandling er veldig viktig. I tillegg kunne det vært lagt mer vekt på nettverksbygging på flere måter enn kun gjennom møteplasser.

5.3 Kompetanseheving

Hesteeierne ser ut til å være interessert i faglig påfyll og disse temaene vil være relevante.

- Ernæring og foring av hest
- Grovforproduksjon til hest (inkludert foranalyser)
- Hesteatferd (gruppehold av hest, forebygge ulykker, økt dyrevelferd)
- Markedsføring
- Stallmiljø (ventilasjon, termoregulering, innredning, mekanisering, økonomi, arbeidsmiljø)
- Gjødsehandtering (strø, regelverk, mekanisering, kompostering)
- Helse
- Økonomi (regelverk, skatt og avgift, budsjettering, prissetting av tjenester, selvlidelse)

5.4 Andre tema som burde vært med

Det skulle vært lagt mer vekt på hesteatferd for å bedre hestevelferden og fått forståelse for hvor viktig det er for hesten å være ute på beite i grupper med andre hester. Kunnskap om hesteatferd er også viktig for sikkerhet.

Flere etterlyste muntlig kurs og informasjon som var relatert til økonomi og markedsføring. Men på spørreundersøkelsen var det få som etterlyste dette. Vi ser også av et profesjonelt nettsted for hestebransjen i USA www.EquestrianProfessional.com at de vektlegger informasjon om markedsføring.

Et Svensk næringsutviklingsprosjekt som har fått stor oppmerksomhet handler mye om selve driften av stallen. Økonomi, markedsføring og hms er noe av det viktigste.

5.5 Generelt

Det burde ha vært flere kurs og færre gratis møteplasser. Kurs gir mulighet til å leie inn dyktige foredragsholdere og det er mer forpliktende å delta på. Noe informasjon kan også formidles som webinarer.

På spørreundersøkelsen avdekket vi at det fleste ville ha møter, kurs og annet på kveldstid. Men de som driver hestenæring på heltid vil ha det på dagtid. Man må ta et valg på hvem man ønsker å nå.

Samtidig er det noen som driver hestenæring på heltid har kunder på dagtid og vil møtes på kveldstid, andre har kunder (kurs) på kveldstid og ønsker møter på dagtid. Ikke lett å tekkes en så broket forsamling.

Vi burde samarbeidet med masterstudenter som kunne gjort deler av jobber for oss mht informasjonsinnhenting og analyser. Både mht økonomifag, markedsføringsfag, jus og hestefag.

I Sverige har de skrevet boken "Hästen i kommunen- betyr mer än du tror. En praktisk guide för kommunen medarbetare". En slik burde vi ha fått laget i Norge. Dette ble diskutert med Norsk Hestesenter, men de hadde ikke ressurser til å få laget den, selv om de ønsket veldig gjerne at den ble skrevet. Vi ser at Norsk Institutt for Landbruksøkonomisk Forskning, Norsk Senter for Bygdeforskning, Bioforsk og de nasjonale hesteorganisasjonene har gjennomført en rekke undersøkelser som kan bidra til å danne grunnlag for innholdet i en slik bok.

I Sverige har flere kommuner laget kart hvor det er oppført hvor det er ridetrasseer, staller og rideanlegg. Det hadde vært fint og hatt ressurser til en slik elektronisk oversikt i våre kommuner.

6 AVSLUTNING

Hestenæringen i Drammensregionen er betydelig større enn tidligere antatt, og det er et stort potensial for grovforprodusenter å levere grovfor av god kvalitet til hestenæringa. Også andre leverandører av varer og tjenester har et stort lokalt marked.

Næringen sliter med at det offentlige (stat, fylke og kommune) ikke kjenner nok til næringen og hvor stor den er, regelverk er ikke tilpasset slik hestenæringen er i dag, samt manglende støtte hos bl.a. Innovasjon Norge.

Hestesport er en farlig sport og det er flere alvorlige skader på ryttere og kusker hvert år. Noe av dette kan reduseres ved at det legges til rette for ferdsel med hest i større grad. Det er på tur at de fleste ulykkene skjer.

Det beste som kan skje for næringen er at de selv etablerer en bransjeorganisasjon som kan jobbe for bedre rammebetingelser.